DOMSTOLENS DOM (Anden Afdeling)

16. maj 2002 *

I sag C-384/00,

angående en anmodning, som Niedersächsisches Oberverwaltungsgericht (Tyskland) i medfør af artikel 234 EF har indgivet til Domstolen for i den for nævnte ret verserende sag,

Heinrich Bredemeier

mod

Landwirtschaftskammer Hannover,

procesdeltagere:

Wilhelm Wieggrebe

og

Irmtraut Bredemeier,

at opnå en præjudiciel afgørelse vedrørende fortolkningen af artikel 3a, stk. 1, i Rådets forordning (EØF) nr. 857/84 af 31. marts 1984 om almindelige regler for

* Processprog: tysk.

anvendelsen af den i artikel 5c i forordning (EØF) nr. 804/68 omhandlede afgift på mælk og mejeriprodukter (EFT L 90, s. 13), som ændret ved Rådets forordning (EØF) nr. 1639/91 af 13. juni 1991 (EFT L 150, s. 35),

har

DOMSTOLEN (Anden Afdeling)

sammensat af afdelingsformanden, N. Colneric, og dommerne R. Schintgen og V. Skouris (refererende dommer),

generaladvokat: F.G. Jacobs
justitssekretær: R. Grass,

efter at der er indgivet skriftlige indlæg af:

— H. Bredemeier og W. Wieggrebe samt af I. Bredemeier ved Rechtsanwalt K.-L. Grages

— Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber ved M. Niejahr, som befuldmægtiget,

på grundlag af den refererende dommers rapport,

og efter at generaladvokaten har fremsat forslag til afgørelse den 28. februar 2002,

afsagt følgende

Dom

1 Ved kendelse af 28. august 2000, indgået til Domstolen den 20. oktober 2000, har Niedersächsisches Oberverwaltungsgericht i medfør af artikel 234 EF forelagt et præjudicielt spørgsmål vedrørende fortolkningen af artikel 3a, stk. 1, i Rådets forordning (EØF) nr. 857/84 af 31. marts 1984 om almindelige regler for anvendelsen af den i artikel 5c i forordning (EØF) nr. 804/68 omhandlede afgift på mælk og mejeriprodukter (EFT L 90, s. 13), som ændret ved Rådets forordning (EØF) nr. 1639/91 af 13. juni 1991 (EFT L 150, s. 35, herefter »forordning nr. 857/84«).

2 Spørgsmålet er blevet rejst under en sag mellem H. Bredemeier og Landwirtschaftskammer Hannover vedrørende tildeling af en specifik referencemængde i henhold til ordningen med tillægsafgift på mælk.

Relevante retsregler

3 Ved forordning (EØF) nr. 1078/77 om indførelse af en præmieordning for ikke-markedsføring af mælk og mejeriprodukter og for omstilling af malkekvægsbesætninger (EFT L 131, s. 1), som blev vedtaget af Rådet den 17. maj 1977, blev der indført en ordning, hvorefter der skulle udbetales præmie til producenter, som for en femårsperiode forpligtede sig til enten ikke at markedsføre mælk og mejeriprodukter eller at omstille malkekvægsbesætninger til kødproduktion.

4 Den 31. marts 1984 vedtog Rådet forordning (EØF) nr. 856/84 om ændring af forordning (EØF) nr. 804/68 om den fælles markedsordning for mælk og mejeriprodukter (EFT L 90, s. 10) og forordning (EØF) nr. 857/84. Ved disse forordninger blev der med virkning fra den 1. april 1984 indført en ordning med en tillægsafgift på mælk, hvorefter hver enkelt mælkeproducent var forpligtet til kun at markedsføre de mængder mælk, som svarede til den mælkekvote, der var tildelt ham (herefter »referencemængden«), idet han i modsat fald skulle betale tillægsafgift. Denne kvote svarede til den mængde mælk, som fremstilledes inden for et referenceår, der for Forbundsrepublikken Tysklands vedkommende var 1983.

5 De producenter, som ikke havde haft nogen produktion i løbet af dette år på grund af deres forpligtelse i henhold til forordning nr. 1078/77, var udelukket fra mælkekvoteordningen.

6 Ved domme af 28. april 1988 i Mulder-sagen (sag 120/86, Sml. s. 2321) og Von Deetzen I-sagen (sag 170/86, Sml. s. 2355) kendte Domstolen forordning nr. 857/84 ugyldig, i det omfang den ikke bestemte, at der skulle tildeles en referencemængde til de producenter, som ikke havde leveret mælk i løbet af den pågældende medlemsstats referenceår.

7 Rådets forordning (EØF) nr. 764/89 af 20. marts 1989 om ændring af forordning nr. 857/84 (EFT L 84, s. 2) blev udstedt til opfyldelse af Mulder- og Von Deetzen I-dommene. Den føjede artikel 3a til forordning nr. 857/84. Denne bestemmelse gav mulighed for under særlige betingelser at tildele en specifik referencemængde til den gruppe producenter, der tidligere var udelukket fra mælkekvoteordningen.

8 Ved Kommissionens forordning (EØF) nr. 1546/88 af 3. juni 1988 om gennemførelsesbestemmelserne for den tillægsafgift, der er omhandlet i

artikel 5c i forordning (EØF) nr. 804/68 (EFT L 139, s. 12), som ændret ved Kommissionens forordning (EØF) nr. 1033/89 af 20. april 1989 (EFT L 110, s. 27, herefter »forordning nr. 1546/88«), blev der fastsat gennemførelsesbestemmelser for de i præmis 7 ovenfor omhandlede retsforskrifter. Forordning nr. 1033/89 føjede en ny artikel 7a til forordning nr. 1546/88, der bl.a. fastsætter, at den specifikke referencemængde, der tildeles på de i artikel 3a i forordning nr. 857/84 fastsatte betingelser, overføres i tilfælde af overdragelse af bedriften ved arv eller på anden måde, der kan sidestilles med arv, efter bestemmelserne i artikel 7, stk. 1 og 2, i sidstnævnte forordning til den producent, der overtager bedriften, såfremt denne forpligter sig til at overholde forgængerens forpligtelser.

9 Domstolen fastslog i dom af 21. marts 1991 i Rauh-sagen (sag C-314/89, Sml. I, s. 1647), at artikel 3a i forordning nr. 857/84, som ændret ved forordning nr. 764/89, skal fortolkes således, at den på de betingelser, som den fastsætter, tillader, at der tildeles en specifik referencemængde til en producent, som har overtaget en bedrift ved arv eller på lignende måde efter udløbet af en ikke-markedsføringsforpligtelse, som overdrageren havde påtaget sig i henhold til forordning nr. 1078/77.

10 I præmis 38 og 39 i dom af 22. oktober 1991 i Von Deetzen II-sagen (sag C-44/89, Sml. I, s. 5119) fortolkede Domstolen desuden begrebet »på anden måde, der kan sidestilles med arv« i den forstand, hvori udtrykket er anvendt i artikel 7a, stk. 1, i forordning nr. 1546/88 således, at det — uafhængigt af den retlige udformning — omfatter enhver overdragelse, der medfører virkninger, der kan sammenlignes med virkningerne af en overgang ved arv, og begrebet omfatter derfor navnlig dispositioner mellem en producent og hans formodede arving vedrørende den pågældende bedrift, såfremt den pågældende disposition er udformet på en sådan måde, at den ifølge sit formål og indhold i første række tager sigte på, at den pågældende arving kan fortsætte med at drive bedriften, og ikke på, at arveladeren realiserer bedriftens handelsværdi. Dette er tilfældet, såfremt betingelserne i den aftale, der ligger til grund for den pågældende retshandel, er udfærdiget på en sådan måde, at den formodede arving stilles bedre end en erhvervsdrivende, der overtager en tilsvarende bedrift på markedsvilkår.

11 Artikel 3a, stk. 1, første led, og stk. 2, i forordning nr. 857/84, som ændret ved forordning nr. 764/89, blev underkendt ved dommene af 11. december 1990 i Spagl-(sag C-189/89, Sml. I, s. 4539) og Pastätter-sagerne (sag C-217/89, Sml. I, s. 4585).

12 For at efterkomme Spagl- og Pastätter-dommene udstedte Rådet forordning nr. 1639/91, der indeholder en ny affattelse af den pågældende artikel 3a, hvorefter det ligeledes er muligt at tildele en specifik referencemængde til producenter, der hidtil har været forhindret i at genoptage mælkeproduktionen som følge af de betingelser, der blev kendt ugyldige i Spagl- og Pastätter-dommene.

13 I første betragtning til forordning nr. 1639/91 hedder det desuden, at som følge af Domstolens fortolkning af nævnte artikel 3a »i sag C-314/89 [Rauh-dommen] bør producenter, der har overtaget mælkeproduktionsbedrifter ved arv eller ved overførsel svarende til arv, og som ikke har indgivet ansøgning mellem den 29. marts og den 29. juni 1989, eller hvis ansøgning er blevet afslået, have mulighed for at indgive ansøgning eller forny deres ansøgning«.

14 Forordning nr. 1639/91 føjede således et andet afsnit til artikel 3a, stk. 1, i forordning nr. 857/84 med følgende ordlyd:

»Producenter,

[...]

— som har modtaget bedriften ved arv eller ved overførsel svarende til arv efter udløbet af den forpligtelse, arveladeren havde påtaget sig i henhold til forordning (EØF) nr. 1078/77, men inden den 29. juni 1989,

tildeles midlertidigt efter ansøgning indgivet inden for en frist på tre måneder at regne fra den 1. juli 1991 en specifik referencemængde på de i litra a), b) og d) fastsatte betingelser.«

Hovedsagen og det præjudicielle spørgsmål

15 H. Bredemeier er en mælkeproducent, der siden den 1. oktober 1986 i henhold til på hinanden følgende forpagtningsaftaler indtil videre har forpagtet sin svigerfars landbrugsbedrift, som han driver sammen med sin hustru. Svigerfaderen, der bor med sin datter og dennes ægtefælles på deres gård samt passes af dem, indgik i begyndelsen af 1980'erne en ikke-markedsføringsforpligtelse i henhold til forordning nr. 1078/77, der udløb den 10. juni 1985, dvs. før H. Bredemeier overtog forpagtningen af den pågældende bedrift.

16 Ifølge de oplysninger, som H. Bredemeier har afgivet til den forelæggende ret, beløb forpagtningsprisen sig, efter fradrag på 3 600 DEM pr. år for forpagtning af driftsbygningerne, til 500 DEM pr. ha, mens den normale pris på markedet på daværende tidspunkt var 800-1 000 DEM pr. ha. Den forelæggende ret har fastslået, at forpagtningen er indgået på betingelser, der stiller H. Bredemeier i en bedre situation end de erhvervsdrivende, der overtager en tilsvarende bedrift på markedsvilkår.

17 I juni 1989 og den 26. september 1991 — for så vidt angår den sidstnævnte dato således inden for fristen på tre måneder i henhold til artikel 3a i forordning nr. 857/84 — indgav H. Bredemeier to ansøgninger til Landwirtschaftskammer Hannover om at få tildelt en foreløbig referencemængde for bedriften, som svigerfaderen havde bortforpagtet til ham. Efter afslag på de to ansøgninger anlagde H. Bredemeier to sager ved den kompetente Verwaltungsgericht. H. Bredemeiers hustru og svigerfar intervenerede til støtte for ham. Sagerne blev forenet, og sagsøgte blev derefter frifundet ved dom af 20. oktober 1993.

18 H. Bredemeier indbragte dommen for Niedersächsisches Oberverwaltungsgericht.

19 Niedersächsisches Oberverwaltungsgericht fastslog i spørgsmålet om, hvorvidt H. Bredemeier kunne få tildelt en specifik referencemængde i henhold til artikel 3a i forordning nr. 857/84, at den pågældende bedrift ikke var blevet overdraget til H. Bredemeier som den formodede arving — hvilket var spørgsmålet, Domstolen tog stilling til i Von Deetzen II-dommen — da det ikke er ham, men hans hustru, der er arving til producentens bedrift.

20 I betragtning af H. Bredemeiers familiemæssige tilknytning til sin kone og sin svigerfar, der bor sammen med dem på deres egen bedrift og passes af dem, udelukker den forelæggende ret dog ikke, at der er tale om en overførsel af bedriften »svarende til arv« i den forstand, hvori dette udtryk anvendes i artikel 3a i forordning nr. 857/84. Dette måtte antages så meget mere, da forpagtningen af bedriften blev indgået på bedre vilkår end markedsvilkårene og som følge heraf opfyldte det kriterium, der blev udtrykt i præmis 38 og 39 i Von Deetzen II-dommen.

21 Det er under disse omstændigheder, at Niedersächsisches Oberverwaltungsgericht har besluttet at udsætte sagen og at forelægge Domstolen følgende præjudicielle spørgsmål:

»Foreligger der en overtagelse af en landbrugsbedrift svarende til arv i den forstand, hvori dette udtryk anvendes i artikel 3a i Rådets forordning (EØF) nr. 857/84 af 31. marts 1984 (EFT L 90, s. 13), som ændret ved Rådets forordning (EØF) nr. 1639/91 af 13. juni 1991 (EFT L 150, s. 35), såfremt bedriften efter udløbet af den forpligtelse til ikke-markedsføring, som producenten har indgået i henhold til forordning (EØF) nr. 1078/77, før den 29. juni 1989 bortforpagtes af ham til ægtemanden til den udpegede arving, som skal overtage bedriften, til gunstigere betingelser end de normale markedsvilkår?«

Det præjudicielle spørgsmål

22 Ved sit præjudicielle spørgsmål ønsker den forelæggende ret nærmere bestemt oplyst, om udtrykket »producenter [...] som har modtaget bedriften [...] ved overførsel svarende til arv« i artikel 3a, stk. 1, andet afsnit, andet led, i forordning nr. 857/84, skal fortolkes således, at det omfatter en producent, som er den udpegede arvings ægtefælle, der har forpagtet bedriften på gunstigere vilkår end markedsvilkårene efter udløbet af den ikke-markedsføringsforpligtelse, bortforpagteren — arveladeren — havde påtaget sig i henhold til forordning nr. 1078/77, men inden den 29. juni 1989.

23 Det skal indledningsvis bemærkes, at Domstolen i Von Deetzen II-dommen fortolkede begrebet »på anden måde, der kan sidestilles med arv« i den forstand, hvori udtrykket er anvendt i artikel 7a, stk. 1, i forordning nr. 1546/88.

24 Det er korrekt, således som generaladvokaten har anført i punkt 13-15 i sit forslag til afgørelse, at den pågældende bestemmelse ikke omhandlede tildeling af en specifik referencemængde til producenten, der har modtaget bedriften ved arv eller ved overførsel svarende til arv, men den vedrørte overdragelse af en specifik referencemængde, der allerede var tildelt producentens bedrift, til den producent, der har fået overført bedriften ved arv eller ved overførsel svarende til arv. Ifølge generaladvokaten har bestemmelsen endvidere i visse sprogversioner en lidt anden ordlyd end den bestemmelse, der er genstand for det præjudicielle spørgsmål i den foreliggende sag.

25 Imidlertid benyttede Domstolen i Rauh-dommen i det væsentlige de udtryk, der anvendes i artikel 7a i forordning nr. 1546/88 til at fortolke artikel 3a i forordning nr. 857/84, som affattet ved forordning nr. 764/89. Domstolen foreslog således i præmis 12 og 25 i den pågældende dom, at den sidstnævnte bestemmelse på de betingelser, som den fastsætter, tillader, at der tildeles en specifik referencemængde til en producent, som har overtaget en bedrift ved arv eller på lignende måde efter udløbet af en ikke-markedsføringsforpligtelse, som overdrageren havde påtaget sig i henhold til forordning nr. 1078/77, selv i de tilfælde, hvor overdrageren ikke selv havde fået tildelt en sådan særlig referencemængde.

26 Det fremgår af første betragtning til forordning nr. 1639/91, at fællesskabslovgiver har villet efterkomme Domstolens afgørelse i Rauh-dommen ved i artikel 3a i forordning nr. 857/84 at henvise til producenter, der har modtaget bedriften ved arv eller ved »overførsel svarende til arv«.

27 Under disse omstændigheder skal det fastslås, at det sidstnævnte begreb svarer til begrebet »på anden måde, der kan sidestilles med arv« i artikel 7a, stk. 1, i forordning nr. 1546/88. Domstolens fortolkning i Von Deetzen II-dommen for så

vidt angår begrebet »på anden måde, der kan sidestilles med arv« i den forstand, hvori udtrykket er anvendt i denne bestemmelse, gælder dermed ligeledes også ved fortolkning af det tilsvarende begreb i artikel 3a i forordning nr. 857/84.

28 Det skal således fastslås, at begrebet »overførsel svarende til arv« — uafhængigt af overførslens retlige udformning — omfatter enhver overdragelse med virkninger, der kan sammenlignes med virkningerne af en overgang ved arv.

29 I præmis 38 i Von Deetzen II-dommen fastslog Domstolen, at der foreligger en sådan overførsel, såfremt den pågældende disposition er udformet på en sådan måde, at den ifølge sit formål og indhold i første række tager sigte på, at den formodede arving kan fortsætte med at drive bedriften, og ikke på, at arveladeren realiserer bedriftens handelsværdi. Domstolen bemærkede herefter i samme doms præmis 39, at dette er tilfældet, såfremt betingelserne i den aftale, der ligger til grund for den pågældende retshandel, stiller den formodede arving bedre end en erhvervsdrivende, der overtager en tilsvarende bedrift på markedsvilkår.

30 Overtagelsen af en bedrift skal således kun betragtes som overførsel svarende til arv, såfremt den begunstiger den formodede arving som anført i præmissen ovenfor.

31 Ganske vist fastslog Domstolen i Von Deetzen II-dommen ovennævnte i forbindelse med navnlig dispositioner mellem en producent og hans formodede arving.

32 Imidlertid tyder anvendelsen af biordet »navnlig« i Von Deetzen II-dommens præmis 38 på, at disse dispositioner ikke er de eneste, der kan begunstige den formodede arving på den i dommen anførte måde.

33 Det er især tænkeligt, at de faktiske og retlige omstændigheder omkring den pågældende disposition tillader at antage, at denne i første række ikke tager sigte på, at arveladeren realiserer bedriftens handelsværdi, men at den formodede arving fortsat kan drive bedriften, selv om det ikke er arvingen, der overtager bedriften. For at fastslå, om denne betingelse er opfyldt i det tilfælde, hvor en bedrift forpagtes af en anden person end den formodede arving, skal der ikke kun tages hensyn til forpagtningsprisen i forpagtningsaftalen, men ligeledes andre forhold, f.eks. varigheden af aftalen og parternes mulighed for ensidigt at opsige aftalen.

34 Når bedriften som i hovedsagen er bortforpagtet til den udpegede arvings ægtefælle, er det væsentligt, hvilket Kommissionen med rette har understreget i sine skriftlige indlæg, at retsforholdet mellem kontraktparterne er udformet på en sådan måde, at den begunstigelse, som arveladeren har til hensigt at give sin arving — selv i tilfælde af ægtefællernes separation eller ægteskabets opløsning — sikres varigt.

35 Det tilkommer den forelæggende ret under hensyntagen til alle de faktiske og retlige forhold, der kendetegner bortforpagtningen i hovedsagen, at fastslå, om bortforpagtningen opfylder betingelserne i de to foregående præmisser.

36 Af oplysningerne i sagens akter, der er forelagt Domstolen, skal det imidlertid i den forbindelse bemærkes, at den omstændighed, at vedkommende bedrift er bortforpagtet til den udpegede arvings ægtefælle til en gunstigere pris end markedsprisen, og den omstændighed, at den pågældende bedrift forvaltes af ægtefællerne i fællesskab, udgør væsentlige forhold, der taler for, at den pågældende forpagtning sidestilles med en overtagelse af en bedrift ved overførsel svarende til arv i den forstand, hvori dette udtryk anvendes i artikel 3a, stk. 1, andet afsnit, andet led, i forordning nr. 857/84.

37 På baggrund af ovenstående skal udtrykket »producenter [...] som har modtaget bedriften [...] ved overførsel svarende til arv« i artikel 3a, stk. 1, andet afsnit, andet led, i forordning nr. 857/84, fortolkes således, at det omfatter en producent, som er den udpegede arvings ægtefælle, der har forpagtet bedriften på gunstigere vilkår end markedsvilkårene efter udløbet af den ikke-markedsføringsforpligtelse, bortforpagteren — arveladeren — havde påtaget sig i henhold til forordning nr. 1078/77, såfremt det af de samlede faktiske og retlige forhold omkring bortforpagtningen fremgår, at

— den i første række tager sigte på, at den udpegede arving fortsat kan drive bedriften, og ikke på, at arveladeren realiserer bedriftens handelsværdi, og at

— retsforholdet mellem kontraktparterne er udformet på en sådan måde, at den begunstigelse, som arveladeren har til hensigt at give sin arving — selv i tilfælde af ægtefællernes separation eller ægteskabets opløsning — sikres varigt.

Sagens omkostninger

38 De udgifter, der er afholdt af Kommissionen, som har afgivet indlæg for Domstolen, kan ikke erstattes. Da sagens behandling i forhold til hovedsagens parter udgør et led i den sag, der verserer for den nationale ret, tilkommer det denne at træffe afgørelse om sagens omkostninger.

På grundlag af disse præmisser

kender

DOMSTOLEN (Anden Afdeling)

vedrørende det spørgsmål, der er forelagt af Niedersächsisches Oberverwaltungsgericht ved kendelse af 28. august 2000, for ret:

Udtrykket »producenter [...] som har modtaget bedriften [...] ved overførsel svarende til arv« i artikel 3a, stk. 1, andet afsnit, andet led, i Rådets forordning nr. 857/84 af 31. marts 1984 om almindelige regler for anvendelsen af den i artikel 5c i forordning (EØF) nr. 804/68 omhandlede afgift på mælk og mejeriprodukter, som ændret ved Rådets forordning (EØF) nr. 1639/91 af 13. juni 1991, skal fortolkes således, at det omfatter en producent, som er den udpegede arvings ægtefælle, der har forpagtet bedriften på gunstigere vilkår end

markedsvilkårene efter udløbet af den ikke-markedsføringsforpligtelse, bortforpagteren — arveladeren — havde påtaget sig i henhold til Rådets forordning (EØF) nr. 1078/77 af 17. maj 1977 om indførelse af en præmieordning for ikke-markedsføring af mælk og mejeriprodukter og for omstilling af malkekvægsbesætninger, såfremt det af de samlede faktiske og retlige forhold omkring bortforpagtningen fremgår, at

— den i første række tager sigte på, at den udpegede arving fortsat kan drive bedriften, og ikke på, at arveladeren realiserer bedriftens handelsværdi, og at

— retsforholdet mellem kontraktparterne er udformet på en sådan måde, at den begunstigelse, som arveladeren har til hensigt at give sin arving — selv i tilfælde af ægtefællernes separation eller ægteskabets opløsning — sikres varigt.

Colneric Schintgen Skouris

Afsagt i offentligt retsmøde i Luxembourg den 16. maj 2002.

R. Grass

Justitssekretær

N. Colneric

Formand for Anden Afdeling